

Türkçe Romanlarda Toplumsal Cinsiyet ve Kadın

Psikolojisinin Sosyal Temsilleri

Fatih YILMAZ¹, Bengi ÖNER-ÖZKAN²

ÖZ

Sosyal temsiller teorisi; grubun, grup üyesi olan bireyi ve aynı zamanda bireyin de grubu etkilediğini anlatır. İnsanlar birbiriyle etkileşerek dünyayı sosyal alanda inşa ederler. Bu karşılıklı etkileşim yeni bir bilgi biçiminin oluşmasına yol açar. Bu bilgi türü gündelik bilgidir. Biyolojik cinsiyet; toplumsal roller, cinsiyetler arası eşitsizlik ve kadının çalışma hayatı gibi noktalarda bilgi vermezken toplumsal cinsiyet bu konularda bilgi verir; çünkü toplumsal cinsiyet yeniden inşa edilmiştir. Dilin; gündelik bilginin saklanması, aktarılması ve hatta yeniden yapılandırılmasında rolü vardır. Bu noktada bu çalışmanın birincil ve esas amacı erken dönem ve 2010’lu yılların Türkiye’inde Türkçe romanlardaki toplumsal cinsiyet ve kadın psikolojisiyle ilişkili sosyal temsilleri araştırmaktır. İkinci amaç, aynı dönemdeki kadın ve erkek yazarların romanlarındaki sosyal temsilleri karşılaştırmaktır. Son amaç ise farklı dönemleri kıyaslayarak kadın yazarların ve erkek yazarların cinsiyet içinde sosyal temsiller açısından olası değişimlerini görmektir. Dönemler arasında, erkek rolleri ve erkek vücudunun nesneleştirilmesi artmakta; cinsiyetçilik ve şiddet değişmemekte; kadının ötekileştirilmesi azalmakta ama “kahraman erkek” mitinin ortaya çıkmakta olduğu gözlenmektedir. Öte yandan aynı dönem içinde kadın ve erkek yazarların birbirlerinden genellikle farklılaşmadıkları görülmektedir. Bu çalışma psikolojik roman analizlerinden ve de Türk Edebiyatı’ndaki roman incelemelerinden farklıdır çünkü bu çalışmanın dayanak noktası Sosyal Temsiller Kuramı’dır ve çalışmada tematik birim analizi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: sosyal temsiller, kadın psikolojisi, toplumsal cinsiyet, Türkçe romanlar, tematik birim analizi

¹Araş. Gör., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, fyilmaz(at)metu.edu.tr

²Prof. Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, bengi(at)metu.edu.tr

Social Representations of Psychology of Gender and Women in Turkish Novels

ABSTRACT

Theory of social representations says the group affects its member and at the same time the member affects its group. As people interact with each other, they reconstruct the world socially. This mutual interaction leads to a new type of knowledge. This knowledge is called everyday knowledge. Biological sex does not inform us about issues like gender roles, inequality between genders, women in the workplace whereas gender does; because gender is reconstructed. Language has a role in keeping, transferring and even reconstructing the daily knowledge. At this point, initial and basic aim of this study is to investigate social representations of psychology of gender and women in Turkish Novels from early period of Turkey and 2010's. Second aim is to compare the social representations between the novels of female and male authors within the same period. The last aim is to see the possible changes in social representations by time according to the female authors and male authors. Male gender roles and objectification of men's body increase; sexism and violence do not change; marginalization of women decreases but the myth of "men as hero" starts to exist by time. On the other hand, female and male authors generally do not differ from each other at the same time period. This study differs from psychological novel analysis and also novel analysis in Turkish Literature since the study is based on Theory of Social Representations and conducted through Thematic Unit Analysis.

Keywords: social representations, women psychology, gender, Turkish novels, thematic unit analysis

Yılmaz, F. ve Öner-Özkan, B. (2018). Türkçe romanlarda toplumsal cinsiyet ve kadın psikolojisinin sosyal temsilleri. *Nesne*, 6(13), 439-464.

Bebekler kız ya da erkek şeklinde biyolojik cinsiyetle doğarlar. Erkek bebekler mavi giydirilirken kız bebekler pembe giydirilir. Elbiselerin rengi bebek için hiçbir şey ifade etmezken aile, akrabalar, komşular ve sokaktaki insan için çok şey ifade eder. Bu noktada toplumsal cinsiyet, sosyal biçimde inşa edilmiş bir kavramdır (Erden-İmamoğlu, 2013). Kolayca öğrenilir çünkü iki kategoriden oluşur; kategoriler tamamen birbirinden farklıdır ve bebek doğar doğmaz kadın erkek sınıflandırmasına maruz kalır (Zemore, Fiske ve Kim, 2000).

Kadın Psikolojisi

Bilimsel araştırmalar yıllarca kadın ve erkeğin aynı veya farklı olup olmadığını araştırmak için yapıldı. Erkeklerin pozitif bilimlerde kadınlara göre daha iyi olup olmadığı, erkeklerin daha çok şiddet içeren davranışlar gösterip göstermediği, kadınların daha sık duygusal tepkiler verip vermediği, kimin kapasitesinin hangi mesleklere daha uygun olup olmadığı, gibi birçok soru araştırıldı. Helgeson'a (2005) göre toplumsal cinsiyet farklılıklarını belirlemede; mekân, zaman, kişi, seyirci ve gözlemleyenin özellikleri gibi sayısız birçok faktör vardır. Bu sebeple toplumsal cinsiyet ve kadın psikoloji ile ilgili temsilleri araştırmadan önce literatürde yer alan toplumsal cinsiyet terimleri; feminizm ve kadın hareketleri; toplumsal cinsiyetin güç ve statü ile olan ilişkisi; yaygın biçimde gözlemlenen cinsiyetçilik ve şiddet; insan vücudunun nesneleştirilmesi ve son olarak kadının iş yaşamındaki yerine değinmek, kadınların toplumda maruz kaldığı engel ve sıkıntılarla ilgili geniş bir resim sunacağından bu konular detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Kadın Psikolojisi ile İlgili Terimler

Toplumsal cinsiyet. Biyolojik cinsiyetle toplumsal cinsiyet farklı kavramlardır. Biyolojik cinsiyet doğuştan gelen genler, kromozomlar ve hormonlarla belirlenen biyolojik sınıflandırmadır. Ancak toplumsal cinsiyet toplum içinde inşa edilen belirsiz bir kategoridir. Toplumsal cinsiyet kategorileri; birçok psikolojik özelliğe ve de toplum tarafından biyolojik cinsiyete dayandırılarak yapılan cinsiyet rolü atıflarına bağlı olarak değişmektedir (Helgeson, 2005). Ayrıca toplumsal cinsiyetin neyi kapsadığı toplumdan, kültürden ve zamandan etkilenmektedir (Helgeson, 2005).

Toplumsal cinsiyet rolü. Sosyal kurallar (normlar) ve beklentilerle paralel olan sosyal pozisyonlar olarak tanımlanabilir. Toplumsal cinsiyet rolleri aynı

zamanda kadın ve erkelere geleneksel ve kültürel olarak yüklenen davranışlar ve kişisel atıflar olarak tanımlanır (Adana ve diğer., 2011).

Cinsiyet rolü çatışması. Bir cinsiyet rolünün gerçekleşmediği durumu ifade eder. O’Neil ve arkadaşları (1995) cinsiyet rolü çatışmasını, cinsiyet rolünün kişi ya da başkalarında olumsuz bir etkiyle sonlanmasının hissettirdiği psikolojik durum olarak tanımlarlar (akt; Robinson ve Schwartz., 2004). Helgeson’a (2005) göre iki türü vardır: rol içi çatışma ve roller arası çatışma. Rol içi çatışmada erkek (kadın) iki farklı erkek (kadın) rolünü aynı anda yapmaya çalışırken sıkıntı yaşar. Roller arası çatışmada ise erkekte kadın rolü sergilemesi ya da kadından erkek rolü sergilemesi beklendiğinde ortaya çıkar.

Cinsel kimlik. Bir insanın kendi toplumsal cinsiyet kimliğini psikolojik olarak kadın ya da erkek olarak algılamasıdır (Taylor, Peplau ve Sears, 2006). Bir adam biyolojik olarak erkekken kadın gibi hissetmesidir. Bu kadın için de geçerlidir. Yani kişi biyolojik cinsiyetinden başka bir toplumsal cinsiyet kimliğinde yaşıyorsa toplumsal cinsiyetini değiştirmiş (trans-gender) kişi olur (Taylor ve diğer., 2006). Cinsiyet değiştirme ameliyatı ile biyolojik cinsiyetini değiştiren bireyler ise trans-seksüel olur. Son olarak androjen insanlar büyük oranda hem erkek hem de kadın özelliklerine sahip insanlardır (Taylor ve diğer., 2006).

Tutumlar. Erkek ve kadın nasıl davranmalıdır konusundaki görüşler, toplumsal cinsiyet rollerine yönelik tutumları oluşturur (Helgeson, 2005). Tutum üç bileşenden oluşur: duygu, biliş (inançlar) ve davranış. Toplumsal cinsiyet konusunda duygu bileşeni cinsiyetçilik (sexism)’dir. Birisinin sadece kadın ya da erkek olmasına bakarak o kişiye karşı olumlu ya da olumsuz hissetmektir. Cinsel yöneliminden dolayı kişiye olumsuz duygular beslemek ise cinsel önyargı ismini alır (Franzoi, 2009). Bilişsel bileşen ise kalıp yargıdır (Taylor ve diğer., 2006). Bir öğretmeni sırf kadın olduğu için, “kadınlar öğretmenlikte daha iyidir” yargısıyla işe almayı düşünmek bir kalıp yargıdır. Bunu düşündükten sonra işe almak ise davranış boyutu olan ayrımcılık anlamına gelir.

Feminizm, Kadın Hareketleri ve Erkek Hareketleri

Helgeson (2005) feminizmin birçok tanımı olduğunu belirtmiştir; ama temelde feminizmin kadın ve erkeğe eşit davranmak olduğunu ifade etmiştir. Buna göre, kadın ve erkeklerin davranışlarına benzer ya da aynı anlamlar yüklenmelidir.

Feminizmde esas mesele kadına yüksek saygı duyulmasıdır. Yani toplumsal cinsiyet eşitliğine inanmak feminizmin ana özelliğidir.

Helgeson'a (2005) göre Amerika'da kadın hareketi üç dönemde incelenebilir. Crawford (2012) ise aynı dönemleri birinci, ikinci ve üçüncü dalgalar olarak ifade etmiştir. Bu dönemlerin ilki 1800'li yıllar ve 1900'ün erken dönemleri, ikincisi 60'lı yıllar ve sonuncusu ise 90'lı yıllardadır. İlk dalgada kadınlar çocukları yetiştiren ve onlara bakım veren durumunda oldukları için çocuk işçiler yasası, çocukların alkol almaması gibi çocuklarla ilgili meselelerle ilgilenmişlerdir. İkinci dalgada ana meseleler kadınların toplumdaki düşük pozisyonu ve eşit hakların sağlanması olmuştur. Cinsel ayrımcılığın, cinsel tacizin, ırkçılığın ve homo-fobinin ortadan kaldırılması özel olarak amaçlanmaktadır. Üçüncü dalgaya gelindiğinde, kadınların cinselliklerini yaşayabilmeleri, kadınların ayakta durabilmesi ve toplumda kadınlara saygı duyulması önemli meselelerdir. Üçüncü dalgadaki bu meseleler ikinci dalgadakilere benzerdir (Crawford, 2012).

Erkek hareketlerinden bazıları kadın hareketleri ile aynı düşünceleri paylaşır. Bu erkekler de feminist olarak görülürler (Helgeson, 2005). Erkek ve kadınların eşit muamele göremediklerine, aynı işe eşit ücret ödenmediğine ve erkeklere biçilen yarışmacılık, duygularını gizleme, bağımsız erkek gibi rollerin erkeklerin sağlığı için iyi olmadığına dikkat çekmişlerdir (Helgeson, 2005). Ayrıca tamamen kadın karşıtı olan ve kadın ve/ya erkeğin geleneksel rolleri devam ettirmesini savunan erkek hareketleri de olmuştur (Helgeson, 2005).

Toplumsal Cinsiyetin Güç ve Statü ile İlişkisi

Hiyerarşi birçok toplumda gözlemlenir. Bu toplumlarda baskın olan bir grup ve altta olan (dezavantajlı) bir başka grup vardır. Toplumsal cinsiyet meselesinde avantajlı olan erkekler kaynakları daha fazla kullanır; gücü ve statüyü ellerinde tutarlar (Carli, 2001). Crawford (2012) toplumsal cinsiyetten kaynaklanan gücün yaygın ve çok yönlü olduğunu ifade etmiştir. Erkekler yasa yapan durumundadır. Ayrıca, birçok ilahi din, Hristiyanlık, Müslümanlık ve Yahudilik gibi, ataerkil yapıyı bir sistem olarak destekler. Erkeklik yüceltilir kadınlık ise altta gösterilir.

Cinsiyet eşitsizliğinin nasıl meşrulaştırıldığı önemlidir. Örneğin toplumda kadının erkeğe göre daha beceriksiz ve daha az bilgili olduğuna inanılır ve otoritenin erkeklerde olması gerektiği savunulur (Carli, 2001). Eşitsizliği meşrulaştıran

kadınlara yönelik mitler ve tutumlar da mevcuttur (Crawford, 2012). Williams'a (1987) göre bu mitler kadın doğa ana ilişkisi, kadının baştan çıkarıcı olması, kadının şeytan olması ve kadının gizemli/dengesiz olmasıdır.

Sürekli mevcut rolleri talim etmek toplumsal cinsiyeti meşrulaştırmaktır. Bu yüzden erkek ya da kadın olmak toplum tarafından inşa edilir (Crawford, 2012; Erden-İmamoğlu, 2013). Elbiseler, makyaj, saç stili ve vücudun duruşu dış görünüşe katkı sağlar. Toplumsal cinsiyeti meşrulaştırmak ve dış görünüş açısından farkı açmak kadınların dezavantajlı statüsünü devam ettirmeye sebep olur (Taylor ve diğer., 2006).

Cinsiyetçilik ve Kadına Karşı Şiddet

Cinsiyetçilik kadın ya da erkeğe karşı olan tutumların duygusal bileşenidir. Franzoi (2009) cinsiyetçiliği, erkek ve kadını sırf biyolojik cinsiyetleri sebebiyle gruplara ayırmak şeklinde tanımlamıştır. İki çeşit cinsiyetçilik vardır: düşmancıl cinsiyetçilik (hostile sexism) ve korumacı cinsiyetçilik (benevolent sexism) (Crawford, 2012; Glick ve Fiske, 2001). Bir insanın gösterdiği cinsiyetçilik bu ikisine uymuyorsa o zaman çelişik duygulu cinsiyetçilik (ambivalent sexism) gösterir (Franzoi, 2009). Ayrıca, düşmancıl cinsiyetçilik ile korumacı cinsiyetçiliğin birbirini dışlamadığı aksine birbirini tamamladığını bulmuşlardır (Glick, Sakallı-Uğurlu, Ferreira ve Anguiar de Souza, 2002). Düşmancıl cinsiyetçilik kadını cezalandırırken, korumacı cinsiyetçilik kadının gözünü korkutma durumu ile sonuçlanır. Glick ve Fiske'nin (2001) çalışmasında ise düşmancıl cinsiyetçilik gösteren erkeklerin olduğu toplumlarda, kadınların korumacı cinsiyetçiliği sığınacak bir umut olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. Kadına uygulanan şiddet; sözlü, fiziksel ve cinsel olarak alt başlıklarda toplanabilir. Yakın ilişkilerde ise şiddet oldukça yaygındır (White, Smith, Koss ve Figueredo, 2001). Yakın ilişkilerde şiddetin meşrulaştırılması bazen kıskançlık zeminine oturtularak yapılmaktadır (Vandello ve Cohen, 2008).

Kadın Vücudunun Nesneleştirilmesi

Nesneleştirme kuramı; kızların ve kadınların, sosyalleşme sürecinin sonucu olarak dış benliğe yönelik gözlemcinin bakışını ilk bilgilendirici bakış olarak aldıklarını ve içselleştirdiklerini öne sürmektedir (Fredrickson ve Roberts, 1997). Benlikle ilgili bu bakış açısı vücudu sürekli gözlemlemekten kaynaklanan stresle ilgili bilgi vermektedir. Bu durum kadınlarda stres ve utanç yaratabilmekte, daha üst

motivasyonel durumlara ulaşmayı engelleyebilmekte ve de içsel vücut uyarılarının hissedilmesini düşürebilmektedir (Fredrickson ve Roberts, 1997).

Kadınlara uygulanan şiddet ve iş yerinde ayrımcılığa ek olarak, cinsel nesneleştirme kadınları boyunduruk altında tutmaya sebep vermektedir. Kadın; porno sektöründe, filmlerde, reklamlarda, televizyon programlarında, müzik kliplerinde, kadın dergilerinde ve spor fotoğrafçılığında nesneleştirilirken görülür (Crawford, 2012). Eğer bir çok iletişim aracında kadın bu kadar yaygın nesneleştiriliyorsa, masal, hikaye, roman ve şiir gibi yazılı dilde de bunu görmek mümkündür.

İş Yaşamında Kadın

Kadınlar ücret almadan ve ev işlerini yapmak zorunda bırakılarak hep çalışır durumdadırlar. Kadınların ve erkeklerin yaptıkları işler de farklılaştırılmıştır. Kadınlar ayrıca iş memnuniyeti, iş başarısı ve işten elde edilen kazanç konusunda birçok sıkıntıyla karşılaşır (Crawford, 2012). Kadınlardan bebeklerine, çocuklarına ve eşlerine bakmaları, temizlik ve yemek yapmaları beklendiğinden çalışma saatleri daha uzundur. Böylece kadınların emeği ciddi manada görmezden gelinir.

Özetle, yukarıdaki literatür temelde kadınların toplumda maruz kaldığı engelleri ve sıkıntıları işaret etmektedir. Bu olumsuzlukların, toplumda kadına yönelik mevcut genel olumsuz temsillerle ilişkili olması beklenir. Onun için kadın meselelerinin sosyal temsilsel görünüşünü araştırmak gereklidir.

Sosyal Temsiller Teorisi

Sosyal temsiller, toplumların deneyimlerinin oluşturduğu kuramlar, görüşler ve bilgilerdir (Moscovici, 1984a). Sosyal temsiller, çoğunluk tarafından paylaşılan ve insanlar arasındaki iletişim ya da kitle iletişim araçlarıyla haberleşmede yaratılan gündelik bilgi olarak da tanımlanmıştır (Höijer, 2012; Moscovici, 1984a). Sosyal çevrede olup biteni anlamlandırmak için insanlar sosyal temsilleri kullanırlar (Cırhinoğlu, Aktaş ve Öner-Özkan, 2006; Öner, 2002).

İnsanlar, öğrenme süreçlerini tetikleyen merak etme eğilimine sahiptirler. Böylece anlamak ve kavramak için resmi olan veya resmi olmayan iletişimlerde sosyal temsilleri kullanırlar (Cırhinoğlu ve diğer., 2006; Hogg ve Abrams, 1998;

Öner, 2002). Eğer sosyal anlamda bilinmeyen gerçekler bilinen gerçekler üzerinden konuşulmaya başlanırsa bu sözlü ya da yazılı dilde sosyal temsillerin ortaya çıkmaya başladığına işaret eder. İnsanlar arasındaki iletişim ve etkileşim sırasında sosyal gerçeklik yeniden yaratılır ve insanlar bu sosyal gerçekliğe göre davranmaya başlar (Moscovici, 1984a).

Bilinmeyen sosyal gerçekler, mevcut sosyal gerçeklerle bilinir hale gelir. Bunu gerçekleştirmenin mekanizmaları vardır. Potter ve Edwards (1999) göre bu mekanizmalar çapalama ve nesneleştirir. Çapalama; bilinmeyene bilinen fiziksel ya da sosyal gerçekler üzerinden isim vererek ya da onu sınıflandırarak yapılır. Kadının ötekileştirilmesi ve kadına yönelik eğretilmeler (mitler) çapalamaya örnektir. Nesneleştirme ise; soyut sosyal kavramlar ve bilgiler fiziksel olarak var olan ‘şeyler’ üzerinden tanımlanarak yapılır. Bu doğrultuda, toplumsal cinsiyet temsilleri arasında insan vücudunun nesneleştirildiğine rastlanabilir. Moscovici’nin (1984a) çalışmasında bilinç-altı ve Tanrı örneklerini verir. “Alt” kelimesini kullanarak insanlar “bilinç”i fiziksel dünyadaki gibi hayal edebilirler. Tanrı ise baba ifadesi ile somutlaşmıştır.

Moscovici (1984a) sosyal temsillerin toplumda kriz ve tehdit durumlarında ortaya çıktıklarını ifade etmiştir. 1800’lerin sonunda dünyada, özellikle Amerika’da, ilk kadın hareketi görülmüştür. Osmanlı Devleti’nin son dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti’nin erken dönemlerinde kadın hareketinin etkilerini görmek mümkündür. O dönemde, genel seçimlerin ilk kez yapılıyor olması, savaşların varlığı ve yabancı romanların tercüme edilerek taklit edilmesi toplumun yaşadığı bazı önemli değişikliklerdir. Bu sebeple kadın psikolojisine yönelik farklı sosyal temsillerin görülme şansı vardır.

Türkiye’nin Yakın Tarihindeki Değişimler

Anadolu’da modernleşme Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ile hızlanır. Kadının statüsü açısından da bir dönüşüm vardır. Türkiye’de kadın hareketi ve kadınların güç kazanması modernleşmeyle el ele yürümüştür (Arat, 2011). Erken dönemde (1908 ve 1914 yılları arasında) kadınların dergiler çıkardığı ve dernekler kurdukları görülür (Arat, 2011). Arat bu dergileri şöyle ifade etmiştir: ‘Demet’ (İstanbul, 1908), ‘Mehasin’ (İstanbul, 1908-09), ‘Kadın’ (Selanik, 1911-12), ‘Kadınlık’ (İstanbul, 1913) ve ‘Kadınlar Dünyası’ (1913-21 arası 1. Dünya Savaşı yılları hariç). Müslüman kadınlar; dinin evlilik üstündeki etkisinin azalmasını, kötü ekonomik ve eğitim koşullarının kadınlar açısından iyileştirilmesini, eğitim ve

meslek sahibi olmak için olanaklarının artırılmasını savunmuşlardır. Kısaca, o dönemdeki kadınlar kadının toplumdaki olumsuz statüsünü kendilerinden sonra gelen feministlerin yapacağı gibi eleştirmişlerdir. 1908’de II. Meşrutiyetin ilanıyla ülkede yapısal değişiklikler olmuş, demokratik meseleler konuşulurken özgürlük ve kadın meseleleri de konuşulmaya başlanmıştır; takibindeki savaşta ise erkeklerin savaş alanlarında olması sebebiyle kadınlar iş yaşamında görünmeye başlamışlardır (Yapar-Gönenç, 2006).

1917 yılına gelindiğinde Aile başlıklı kanun hükmünde kararname Genç Türkler tarafından ilan edilmiştir. Cumhuriyetin 1923’te ilanından sonra 1926’da Medeni Kanun kabul edilmiştir. Sivil yasalar ve aile yaşamın düzenleyen yasalar çıkmıştır (Arat, 2011). Bu yasalarda ataerkil bir eğilim olsa da; kadınlar evlilik, boşanma ve mirasta eşit hakka sahip olmuşlardır. 1930’da kadınlar belediye seçimlerde seçme ve seçilme hakkına sahip olurken, 1934’te milletvekili seçme ve seçilme hakkına sahip olmuşlardır. 1980’lerden sonra kadın dernekleri, sivil toplum örgütleri ve feminist grupların çalışmaları kadının güçsüz statüsünü erkeklerin güçlü statüsü ile eşitleyebilmeyi amaçlamıştır (Arat, 2011)

Bu çalışmada, 1800’lerin sonunda küresel düzeyde görülen ilk dalga feminist hareketlerin Erken Cumhuriyet dönemine etkisinin olabileceği; 60’lı ve 90’lı yıllardaki ikinci ve üçüncü feminist dalgalarının ise 2010’lu yıllardaki toplumsal cinsiyet temsillerinde etkisinin olabileceği beklenmektedir.

Romanlardaki Kadın Meseleleri Bakımından Türk Edebiyatı Araştırmaları

Önertoy (1998) edebiyattaki dönemleri 1860-1896 Tanzimat Edebiyatı, 1896-1901 Servet-i Fünûn Dönemi ve 1901-1940 arasında Erken Cumhuriyet Dönemi olarak ele almıştır. Araştırmacılar (Akdeniz, 2008; Aytaş, 2002; Burcu, 2002; Ceran, 2002; Coşkun, 2010; Karabulut, 2013; Polat-Atan, 2013) Tanzimat’tan önce edebiyatta mistik öğeler ağırlıklı olup somut karakterlere pek rastlanmadığından Tanzimat Edebiyatı’yla ilgili araştırma yapmışlardır. Erken Cumhuriyet dönemi yazarları ise daha çok gözlemlerine dayalı olarak romanlarını oluşturdukları için bu eserler toplumu yansıtmaları açısından daha gerçekçidir.

Çalışmanın amaçları sırasıyla şu şekildedir: (1) Bu çalışmada Türk edebiyatının popüler romanlarında kadın psikolojine yönelik sosyal temsilleri belirlemek birincil ve esas amaçtır. (2) Cumhuriyet’in erken dönemlerinin ünlü kadın ve erkek yazarlarının romanlarını kadın psikolojinin sosyal temsilleri

açısından karşılaştırmak ve benzer bir karşılaştırmayı 2010'lu yılların popüler erkek ve kadın yazarların romanları için yapmak amaçlanmıştır. (3) Son olarak, kadın yazarların romanlarında ve aynı zamanda erkek yazarların romanlarında kadın psikolojisinin sosyal temsilleri açısından erken dönem ile 2010'lu yılları kıyaslayarak zamanın bir fark yaratıp yaratmadığını görmek amaçlanmıştır.

Yöntem

Katılımcılar

Sistematiik bir yol izlenerek örneklem oluşturulmuştur. Erken Cumhuriyet Dönemi için önce ünlü erkek ve kadın romancılar not edilmiş, sonrasında bu romancılardan iki kadın yazar ve iki erkek yazar ismi rastgele seçilmiştir. Bu yazarların romanlarından yine rastgele seçim yapılarak Erken Cumhuriyet Dönemi örneklemi oluşturulmuştur: Halide Edip Adıvar; *Handan*, Güzide Sabri Aygün; *Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi*. Memduh Şevket Esendal; *Ayaşlı ile Kiracıları* ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu; *Yaban*. Kadın yazarların romanları erken dönem kadın yazarların romanları örneklemine ve erkek yazarların romanları ise erken dönem erkek yazarların romanları örneklemine oluşturmuştur.

2010'lu yılların erkek yazarların romanları ve kadın yazarların romanları örneklemi oluşturulurken yine sistematiik bir yol izlenmiştir. kitappyurdu.com sitesinde 10 yıllık en çok satılan 100 kitap listesine bakılmıştır. Öncelikle 2010 sonrası yılların popüler ve güncel yaşamını yansıtan romanlar not edilmiş ve kadın erkek yazarlara göre ayrılmıştır. Sonrasında idefix.com ve dr.com.tr siteleriyle karşılaştırma yapılarak şu romanlara ulaşılmıştır: Canan Tan; *İz*, Ayşe Kulin; *Gizli Anların Yolcusu*, Kahraman Tazeoğlu; *Bukre* ve Zülfü Livaneli; *Kardeşimin Hikayesi*. Kadın yazarların romanları 2010'lu yılların kadın yazarların romanları örneklemine ve erkek yazarların romanları ise 2010'lu yılların erkek yazarların romanları örneklemine oluşturmuştur.

İşlem

Her bir roman bir haftada okunarak tematik birimler belirlenmiştir. Bu süreç sekiz roman için sekiz hafta sürmüştür. Erken dönemden okumaya başlanarak bir kadın bir erkek roman şeklindeki sıra takip edilmiş, böylece kadın ya da erkek yazarın bakış açısına alışma engellenmiştir. Tematik birim analizi her bir romanın analizi için uygulanmıştır. Temalar (alt tematik birimler), tematik birimleri oluşturur

ve de tematik birimler de daha üst bir başlık olan tematik blokları oluşturur. Yani temaların sayısı tematik birimlerin yüzdesini ve dolayısıyla tematik birimlerin toplamı da tematik blokların yüzdesini oluşturur (Bilgin, 2006). Bu çalışmada toplumsal cinsiyet ve kadın psikolojisine dair literatür temel alınarak ilgili temalar sözcük öbekleri veya cümleler şeklinde romanlar üzerinde çizilerek saptanmıştır. Bu temalar, yine literatür temelinde daha üst başlık olan hangi tematik birimi oluşturduğu gözetilerek, o tematik birime sayıca dahil edilmiştir. Sonrasında tematik birimlerle daha üst başlık olan tematik bloklar oluşturulmuştur. Bu çalışmada temaların ‘çoğu’ veri toplama sürecinden önce literatür temel alınarak belirlendiği için, yapılan analiz ‘teori temelli tematik birim analizi’ diye adlandırılır (Hayes, 2000). Tematik birim analizi romanlardan elde edilen niteliksel (sözel) veriye uygulanmıştır. Bilgisayar programı MAXQDA11’in (MAXQDA 2013) şekil çizme özelliği tematik blokların tematik birimlerle ilişkilerini göstermek için kullanılmıştır. Programa önce temaları yazılı olarak girmek, sonra bu temaların tematik birimlerle ve aynı şekilde tematik birimlerin tematik bloklarla ilişkisini programa göstermek, hali hazırda yazılı olarak romanlar üzerinde bulunan temaların analizi açısından zaman kaybı olacaktır. Bu sebeple excel üzerinde tematik bloklar, blokların altında ise tematik birimler ve tematik birimlerin altında temaların isimleri olacak şekilde not edilmiş, temaların sayısı yanlarına not edildikten sonra örneklem içinde yüzde hesabı yapılmıştır.

Araştırmacının kendisini dahil etmeden, araştırmacılar arası kodlama güvenilirliği kadın psikolojisi literatürü hakkında bilgi sahibi olan; kadın ve erkek araştırmacılara her romandan rastgele üç sayfa seçilerek sekiz roman için toplamda 24 sayfa verilmiştir. Ortak tema sayısı bu sayfalardaki toplam tema sayısına bölünerek hakemler arası kodlama güvenilirliğine ulaşılmıştır. Buna ek olarak, hakemlerden ortak temaları onlara hazır halde verilen sekiz tematik bloğa dağıtmaları istenmiştir. Böylece temaların ilgili tematik bloklar altında yer almasını açısından hakemler arası kategorik uyum hakkında bilgi veren Cohen’s kappa (Cohen, 1960) hesaplanmıştır.

Bulgular

Hakemler arası kodlama güvenilirliği oldukça yüksektir (%81.40). Temaların ilgili tematik blok altında yer alması açısından ise hakemler arası kategorik uyum çok iyi seviyededir (Cohen’s kappa = .90, SH = .06, %95 G.A. [.79-1.00]). Örneklemelerde genel olarak sekiz tematik blok ortaya çıkmıştır. Bu bloklar:

Toplumsal Cinsiyet Roller, İnsan Vücudunun Nesneleştirilmesi, Cinsiyetçilik ve Kadına Karşı Şiddet, Özgürlük, Güç İlişkileri/Kadının Statüsü, Ötekileştirme, Mit/Kalıpyargılar ve İş Yaşamında Kadın'dır. Tematik bloklara ve bu bloklar altında yer alan tematik birimlere yönelik örnekler aşağıdaki gibidir.

“Toplumsal Cinsiyet Roller” tematik bloğunda ‘geveze’ sıfatı kadınlara atfedilmiştir:

....Sus desem bile o kadının susması mümkün değildi....(Livaneli, 2013, s. 47).

Kadınların cinsiyet rollerinden “çocukla ve kocayla ilgilenmek” şöyle ifade edilir:

....Söyle, Allah aşkına, bir kadın evvela kocasının üstünü başını düzeltir. Sonra kıskançlık kavgası eder (Adıvar, 2014, s. 128).

Erkekler romanlarda baba rolünde gösterilir:

....Hayatımda tanıdığım en güçlü insandı babam. Güç deyince aklıma o gelirdi....(Tan, 2013, s. 14).

Bazı kişisel özellikler sadece bir cinsiyete atfedilir ve bu cinsiyet sınıfı yüceltilir. Örneğin, “çapkınlık” şöyle gösterilmiştir:

....Anneme göre, babamın hayatında hep başka kadınlar olmuştu...kanıksadığım çapkınlık hikayeleri....(Tan, 2013, s. 28).

“İnsan Vücudunun Nesneleştirilmesi” tematik bloğunda, kadınlar somut nesnelere ya da hayvanlara benzetilir:

Handan (roman baş kahramanı) insana antika parça hissini vermiyor....(Adıvar, 2014, s. 164).

....Beni görünce, o yabani geyik tavırları...körpe geyik....(Karaosmanoğlu, 2013, s. 61).

Beş duyu ya da vücut kısımları cinsellik çağrıştıracak şekilde konuşmada geçerse bu “cinsel nesneleştirme” yapıldığını gösterir.

....Şimdi bu satırları yazarken...yine senin kokunu, senin temasını, senin sesini hatırladım...(Adivar, 2014, s. 159)

Erkek vücudunun nesneleştirildiği de olur:

....Uzun boylu, karayağız, görenlerin dönüp dönüp bakacağı cinsten, tehlikeli bir erkek....(Tan, 2013, s. 23).

“Cinsiyetçilik ve Şiddet” tematik bloğu altında erkeklerin kadınları dikkate almayarak erkekleri muhatap aldıkları görülür:

....(Erkek garson) Bülent’le (roman kahramanının kocası) konuşuyor yalnız, beni (kadını) hesaba katmıyor....(Tan, 2013, s. 305).

Günlük konuşmalarda kadınların dolaylı yoldan aşağılandığı olur:

....Evvvela kadınların en adisine bile...(Adivar, 2014, s. 12).

Kadınların bazen hayvanlara benzetilerek de aşağılandığı da olur:

....Öyle bir uluma öyle bir uluma ki, sanki evde biri ölmüş gibi....(Karaosmanoğlu, 2014, s. 53).

“Özgürlük” tematik bloğu altında yer alan tematik birimler “Erkeğin mülkü olarak kadın” ve “Var olamama” sorunudur. Erkeğin mülkiyetinde kadın tematik birimi namus kültürü meseleleri ile yani “eş almak, koca bulmak” ifadeleri ile karşımıza çıkar:

....Ne demeye böyle küçük bir kadın (zayıf, kısa boylu) aldın.... (Tan, 2013, s. 309).

Kadının vücudunun erkeğin mülkü olarak görüldüğü de olur:

...bir kadının vücudu gibi ruhu da kocasının sahası, her şeyini görecektir bir sahası olması lazım....(Adivar, 2014, s. 150).

“Var olamama” tematik biriminde bireysel özgürlüğe getirilen engellemeler dikkate alınır. Kadın erkeğin namusu olarak görülür:

....taş devrindeki insanlar, ...ininizden karınızı alıp götürürdü....(Karaosmanoğlu, 2014, s. 72).

Bireyin özgürlüğü konusunda, kadın erkeğe bağlı kılınmış ve erkeğin iznini alması beklenen ve de tüm bildiklerini eşile paylaşması gereken bir pozisyona yerleştirilmiştir. Kadın kahramanın eşine şöyle dediği görülür:

...beni ikna etmiştin ki, bana kim tabiidan fazla bir surette bakar, biraz kur ederse sana söylemeye vicdanen mecburum....(Adıvar, 2014, ss. 150-151).

“Çocuk gelin” tematik birimi de “Özgürlük” tematik bloğu altında yer alır: ...Daha çocuk denilecek yaşında “Kısmeti çıktı” demişler, bu adama vermişler....(Esendal, 2013, s. 49).

“Güç İlişkileri/Kadının Konumu” tematik bloğu altında, erkeklerin güya güçlü özellikleri vurgulanırken kadının konumu alçaltılır: ...Ve sonunda adam gibi gittin....(Tazeoğlu, 2014, s. 223).

Kadınlar güya düşük zekaya sahiplermiş gibi aşağılanırlar. Bir erkek roman karakteri şöyle der: ...şu fikirsiz kadına hayretle baktım....(Aygün, 2010, s. 101).

“Koca bulmak” romanlarda geçen bir ifadedir. Kadının evlenerek düşük sosyo ekonomik konumunu telafi edeceği düşünülür. Dul bir kadının ekonomik bağımlılığı şöyle ifade edilir:

....devamlı bir şeylerden şikayet edip sızlanmasıydı. Parasızlıktan....(Tan, 2013, s. 37).

“Ötekileştirme” tematik bloğu altındaki şu ifade “yollu kadın/orospu” ve “yabancı kadınlar” tematik birimlerine örnektir:

....Mod (yabancı kadın) şuh bir kızmış....(Adıvar, 2014, s. 126).

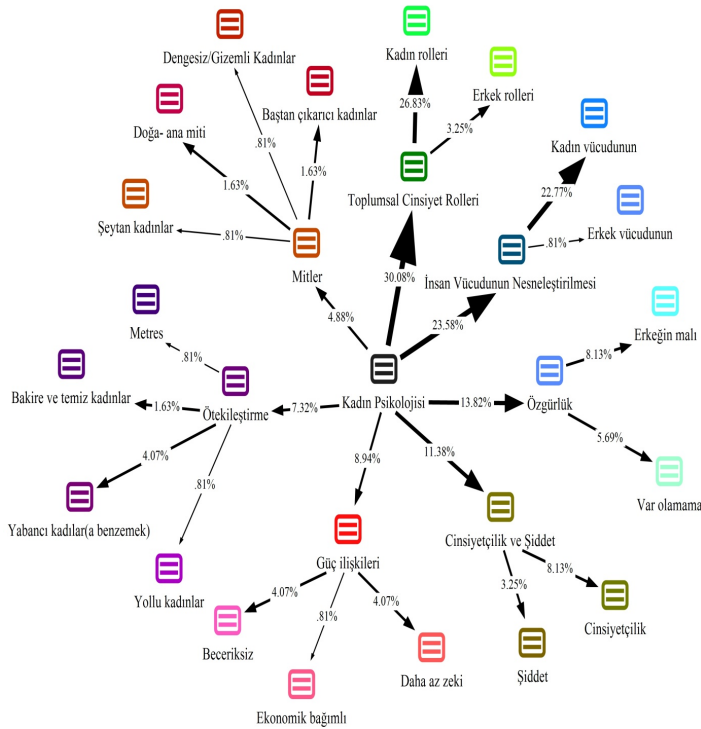
“Mitler/Kalıpyargılar” tematik bloğunda “şeytan kadınlar” tematik birimi yer alır. Şu ifadede kadınlar kötü niyetli gösterilmiştir:

İşte oğlum, kadınlar daima böyledir. Hep bizi haksız çıkarmak isterler. (Aygün, 2010, s. 62).

Erkeklerin de mitleştirildiği olur. Kadın kahraman romanda babası için şöyle der:

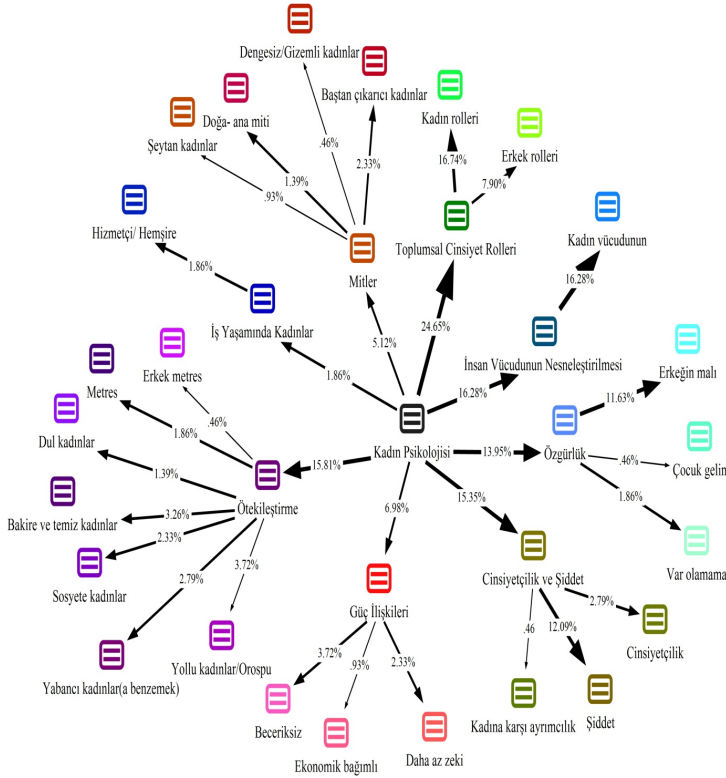
...benim güçlü kahramanım....(Tan, 2013, s. 46).

Örneklemlerde ortaya çıkan tematik bloklar ve tematik birimler ise şu şekildedir. Erken Cumhuriyet Dönemi kadın yazarların romanları örnekleminde ortaya çıkan yedi tematik blok vardır: “Toplumsal Cinsiyet Roller”, “İnsan Vücudunun Nesneleştirilmesi”, “Özgürlük”, “Cinsiyetçilik ve Şiddet”, “Güç İlişkileri”, “Ötekileştirme” ve “Mitler”. Tematik blokların, tematik birimlerle olan yüzde ilişkisi Şekil 1’de takip edilebilir.

Şekil 1. Erken Cumhuriyet Dönemi kadın yazarların romanları örnekleminde kadın psikolojisi ile ilişkili tematik blokların, tematik birimlerle olan yüzde ilişkisi. Kadın Psikolojisi’nden çıkan ilk oklar tematik bloklara ve tematik bloklardan çıkan oklar da tematik birimlere gider. İlk oklardaki değer tematik blokların yüzde ağırlığını verirken ikinci oklardaki değer ise tematik birimlerin yüzde ağırlığını gösterir.

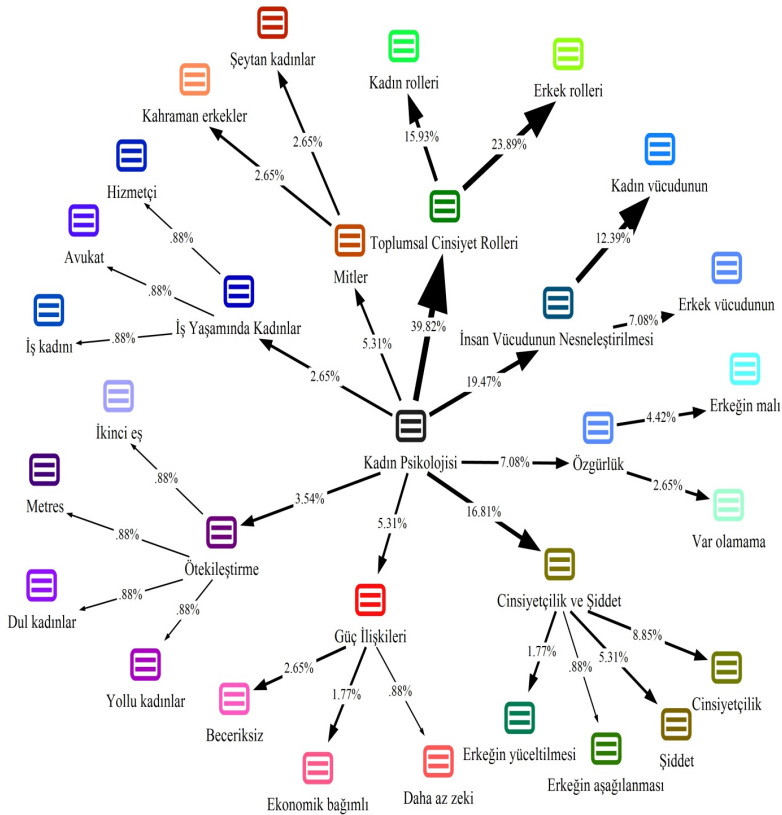
Erken Cumhuriyet Dönemi erkek yazarların romanları örnekleminde ise ortaya çıkan sekiz tematik blok şu şekildedir: “Toplumsal Cinsiyet Roller”, “İnsan Vücudunun Nesneleştirilmesi”, “Özgürlük”, “Cinsiyetçilik ve Şiddet”, “Güç İlişkileri”, “Ötekileştirme”, “Mitler” ve “İş Yaşamında Kadınlar”. Tematik blokların, tematik birimlerle olan yüzde ilişkisi Şekil 2’de takip edilebilir.

Şekil 2. Erken Cumhuriyet Dönemi erkek yazarların romanları örnekleminde kadın psikolojisi ile ilişkili tematik blokların, tematik birimlerle olan yüzde ilişkisi.

2010’lu yılların kadın yazarların romanları örnekleminde sekiz tematik blok ortaya çıkmıştır ve yüzde ağırlıklarına göre sıralama şu şekildedir: “Toplumsal Cinsiyet Roller”, “İnsan Vücudunun Nesneleştirilmesi”, “Cinsiyetçilik ve Şiddet”,

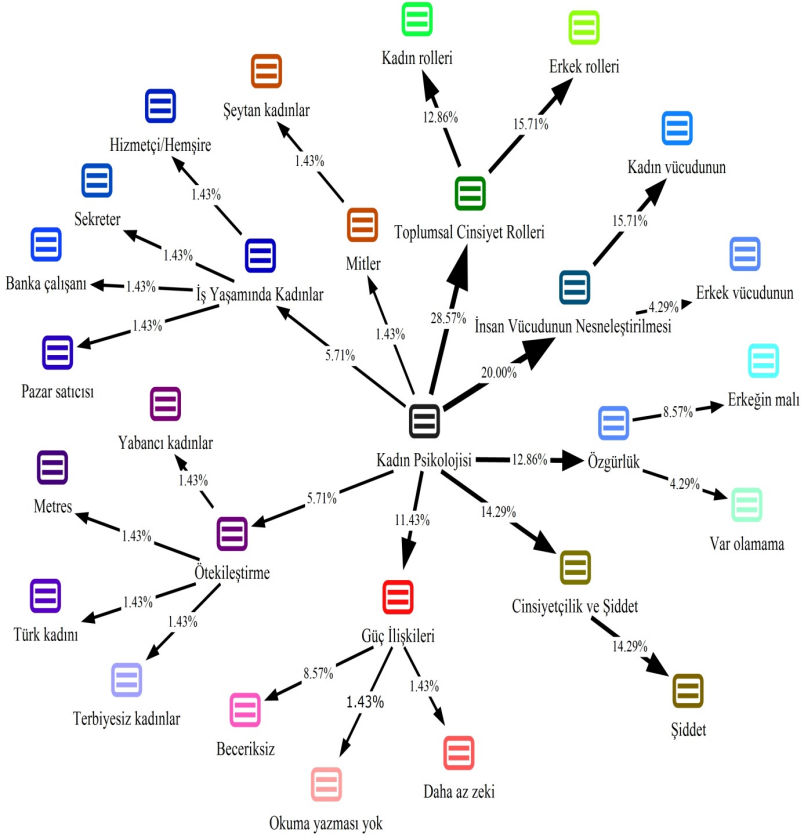
“Özgürlük”, “Mitler”, “Güç İlişkileri”, “Ötekileştirme” ve “İş Yaşamında Kadınlar”. Tematik blokların, tematik birimlerle olan yüzde ilişkisi için Şekil 3’e bakılabilir.

Şekil 3. 2010’lu yılların kadın yazarın romanları örnekleminde kadın psikolojisi ile ilişkili tematik blokların, tematik birimlerle olan yüzde ilişkisi.

2010’lu yılların erkek yazarların romanları örnekleminde de sekiz tematik blok ortaya çıkmıştır ve yüzde ağırlıklarına göre sıra şu şekildedir: “Toplumsal Cinsiyet Roller”, “İnsan Vücudunun Nesneleştirilmesi”, “Cinsiyetçilik ve Şiddet”,

“Özgürlük”, “Güç İlişkileri”, “Ötekileştirme”, “İş Yaşamında Kadınlar” ve “Mitler”. Tematik blokların, tematik birimlerle olan yüzde ilişkisi için Şekil 4 takip edilebilir.

Şekil 4. 2010'lu yılların erkek yazar romanları örneklemine kadın psikolojisi ile ilişkili tematik blokların tematik birimlerle olan yüzde ilişkisi

Tartışma

Bu çalışma, Türkçe romanlarda kadın psikolojisini Sosyal Temsiller Kuramı'na dayandırarak, dönemler arası karşılaştırma amacı güderek ve örneklem seçiminde sistematik bir yol izlendiği için özgündür. Üç amaç kapsamında romanlar irdelenmektedir. İlk ve temel olarak, genel anlamda kadın psikolojisine yönelik temsiller ortaya koyulmaya çalışılmış, bunun yanı sıra kadın ve erkek yazarların konuya bakış açıları karşılaştırılmış ve son olarak da, cumhuriyetin erken dönemindeki kadın temsilleri ile son on yıl içerisindeki temsillerin zamana bağlı olarak değişip değişmediğine bakılmıştır.

Toplumsal cinsiyet ve kadın psikolojisi literatürü ile uyumlu sekiz adet tematik blok ortaya çıkmıştır. Tüm örneklemelerde bloklar ortak olmakla beraber, “İş Yaşamında Kadınlar Tematik” bloğuna sadece erken dönem kadın yazarların romanları örneklemde rastlanmamıştır. Tematik blokların tematik birimlerle olan ilişkilerine Şekil 1, Şekil 2, Şekil 3 ve Şekil 4’te bakıldığında her tematik birimin her örneklemde yer almadığı gözlemlenmektedir. Bu durum örneklemi oluşturan yazarların detaylarda farklılaştıklarına işaret eder. Nitel veri analizi tasviri bir resim sunduğundan, yüzde değerlere bakarak istatistiki anlamda tematik blokların ya da tematik birimlerin birbirinden farklılaştığını söylemek doğru olmayacaktır. Kıyaslamalarda bu durum göz önünde bulundurulmalıdır.

Erken Cumhuriyet dönemi erkek ve kadın yazarlarının romanları kıyaslamasında kadın rolleri kadın yazarlarca ve erkek rolleri erkek yazarlarca daha fazla dile getirilmiştir. Bunun sebebi cinsiyetlerin birbirini yeteri kadar tanınamaması ve kendi cinsiyetlerini daha fazla tanıyor olmaları olabilir. Erkek vücudunun nesneleştirilmesi ise ne kadın ne de erkek yazarlarda görülmüştür. Kadın vücudunun nesneleştirilmesi ise ön planda olmuştur. Cinsiyetçilik ve şiddetin sosyal temsili ise erkek yazarlarda daha fazla görülmüştür. Maskülen roller erkeklerce otomatikman içselleştirildiği için erkeklerin şiddet biçiminde kadınlara karşı olumsuz davranış sergilemeleri romanlarda olasıdır (O’Neil, 2008).

Cumhuriyet döneminde erkek yazarlar kadın yazarlara nazaran kadını daha fazla ötekileştirmiştir. Türk kadınının kimlik inşası yabancı kadın şeklinde öteki kadın üzerinden inşa edildiğinden (Adak, 2010) kadının ötekileştirilmesi temsili ortaya çıkmıştır. İş yaşamında kadın temsiline Cumhuriyet dönemi kadın romanları örneklemde rastlanmazken, erkek yazarların romanları örneklemde rastlanmıştır. Bunun olası sebebi bu çalışmadaki kadın romanlarının 1910’lu yıllara ait olması;

fakat erkek romanlarının ise 1930'lu yıllara ait olması olabilir. Kısaca aynı dönem (Erken Cumhuriyet Dönemi) olarak ele alınsa da yirmi yıllık sürede çok şey değişmiş olabilir. Erken Cumhuriyet dönemi 1901-1940 arasını (Önertoy, 1998) kapsamakta olup örneklem seçilirken yazarlar ve eserleri rast gele seçilmiştir. Kadın yazarların romanları 1910'lu yıllara erkek yazarların romanları ise 1930'lara denk gelmiştir. Örneklem seçiminde, cumhuriyet dönemi içinde belli yıl aralığı seçilip tabakalı örnekleme yöntemi kullanılarak, 1910'lu yılların veya 1930'lu yılların eserleri arasından seçim yapılabilirdi. Böylece aynı dönem içinde kadın ve erkek yazarlar karşılaştırmasındaki benzerlik ve farklılıklarda zamanın karıştırıcı etkisi ortadan kaldırılmış olurdu, fakat Erken Cumhuriyet dönemi örnekleme için rastgele seçim yapıldığından tabakalı örnekleme yönteminin tarafıllığı önlenmiştir. Bu nedenle Erken Cumhuriyet dönemi için kadın ve erkek yazarlar arasında bulunan farklar, zaman dilimi farkının karıştırıcı etkisi göz önüne alınarak değerlendirilmelidir. Nitekim bu araştırmanın esas amacı yazarların cinsiyetinden öte yazdıkları romanlardaki toplumsal cinsiyet temsilleridir.

2010'lu yılların erkek ve kadın yazarlarının romanları kıyaslamasında yüzdeler dikkate alındığında, hem erkek hem de kadın yazarlarda erkek rollerinin, kadın rollerine göre daha fazla dile getirildiği görülür. Bu genellikle baba rolünün çok fazla ifade edilmesiyle olur. Yine toplumsal cinsiyet rolleri açısından kadın yazarlarda erkeklere göre ortalama %10 daha fazla toplumsal cinsiyet rolü vurgusu yapılmıştır. Ayrıca hem kadın rollerinin hem de erkek rollerinin erkek yazar örneklemine göre daha fazla dile getirilmiş olması rollerin kadınlar tarafından daha fazla içselleştirildiğini gösterebilir. İnsan vücudunun nesneleştirilmesinde ise erkek vücudu kadın yazar örnekleminde kadın vücudu ise erkek yazar örnekleminde öteki örnekleme göre daha fazla nesneleştirilmiştir. Bu bulgu toplumsal cinsiyetin öteki cinsiyet üzerinden inşa edildiğini gösterir. Cinsiyetçilik ve şiddet karşılaştırıldığında erkeğin yüceltilmesi ve aşağılanması temsillerinin kadın yazarlarda gözlemlenmesi 90'lı yıllardaki üçüncü dalga feminist hareketlerinin (Crawford, 2012) yarattığı özgürlükçü ortamın istenmeyen sonuçları olarak düşünülebilir. Özgürlük ve güç ilişkileri tematik bloklarının her ikisinin de erkek yazar örnekleminde daha çok yüzdelerde yer aldığı görülmektedir. Bu bulgu kadınların toplumdaki olumsuz statüsünün erkek yazar örnekleminde meşrulaştırıldığına işaret eder. Benzer bir meşrulaştırmaya kadın yazar örnekleminde hem toplumsal cinsiyet rollerinin hem de cinsiyet ve şiddetin daha fazla görülmesiyle rastlanmaktadır. Son olarak kadın yazar örnekleminde kahraman erkek mitinin gözlemlenmesi, erkeğin toplumdaki avantajlı durumunun (Carli, 2001; Taylor ve diğer., 2006) romanlarda meşrulaştırılmaya çalışıldığına işaret edebilir.

Kadın yazarların romanlarının dönemler arası karşılaştırılmasında toplumsal cinsiyet rolleri zamanla toplamda %10 civarında daha fazla konuşulmaya başlanmıştır. Bu artışa karşın kadın rollerinin temsili zamanla azalmış ve erkek rollerinin temsili çok fazla artmıştır. Erkek rollerindeki bu artış baba rolü, cinsel istek göstermek ve kişilik özellikleri şeklindeki alt temaların daha çok ifade edilmesiyle olmuştur. Erkek rollerindeki artışın kadını kontrol etmede erkeklerle avantaj sağladığını düşündürmektedir. Benzer şekilde, kadınlara yönelik mitlerde zamanla bir azalış söz konusu iken kahraman erkek mitinin ortaya çıkması ve cinsiyetçilik/şiddet konusunda erkeğin yüceltilmesi temsiline görülmüş yine erkeğin statüsünü kuvvetlendirmektedir. İnsan vücudunun nesneleştirilmesinde ise erkek vücudunun nesneleştirilmesi artarken kadın vücudunun nesneleştirilmesi zamanla azalmıştır. 90'lı yılların kadın hareketinde 'kadının cinselliğini yaşaması' amaçlardan biri olduğu için, kadınlar cinsellik hakkında daha çok konuşabilme fırsatını yakalamış olabilirler. Kadının cinsel özgürlüğü, bedeni ve estetik kaygısı gibi konular daha çok kadın yazarlar tarafından 1980 sonrasındaki romanlarda işlenmiştir (Karataş, 2009). Cinsiyetçilik/şiddet tematik bloğu altında yer alan erkeğin aşağılanması şeklinde bir temsiline ortaya çıkması ise 90'lı yılların kadın hareketi ile bağdaşmamaktadır. Kadınlar beklendiği üzere 2010'lu yıllarda iş hayatında çalışıyor şeklinde resmedilmiş; fakat kadının iş yaşamında karşılaştığı zorluklar ise romanlarda temsil edilmemiştir.

Erkek yazarların romanları zaman boyutunda kıyaslandığında, toplumsal cinsiyet rollerinde toplamda %4 civarında artış olmuş ve erkek rollerinin sosyal temsili kadın rollerine göre daha sık görülmüştür. Bu bulgu erkeklerin toplumdaki güçlü statüsünün meşrulaştırmasına işaret etmektedir. Bu durum kamusal alanı erkeğe verirken kadını tamamen ev ortamına hapsedmektedir (Budak, 2018). İnsan vücudunun nesneleştirilmesi konusunda ise kadın vücudunun nesneleştirilmesi pek değişmezken erkek vücudunun nesneleştirilmesinde artış olmuştur. 60 ve 90'lı yıllardaki kadın hareketlerinin kadınlara sağlamaya çalıştığı özgürlük ortamının erkekleri de etkilediği ve böylece erkek vücudunun nesneleştirilmesine yönelik temsillerin arttığı düşünülmektedir. Ayrıca televizyonun hayatımıza girmesi buna sebep vermiş olabilir. Aubrey'in (2006) çalışmasında katılımcılar televizyonda ve dergilerdeki cinsel nesneleştirmeye maruz bırakılmış ve sonuç olarak 'vücudun izlenmesi'nde sadece erkeklerde artış görülmüştür. Ötekileştirme ve mitler tematik bloglarının temsili ise toplamda azalmış ve bu blogların altında yer alan tematik birim çeşitlerinin zamanla sadeleştiği görülmüştür. Hem kadın hareketleri hem de uygarlaşma ve bilgiye ulaşmanın kolaylaşmasının erkeklerinin olumsuz algısını

değiştirmekte işe yaradığına işaret etmektedir. Zamanla kadınların iş yaşamında daha fazla görünmesi ise beklenen bir sonuç olmuştur.

Bu çalışma sadece Türk Edebiyatı ve toplumsal cinsiyet çalışmalarına katkı sağlamakla kalmamış aynı zamanda Sosyal Temsiller Kuramını zaman boyutunda ele almıştır. Sosyal temsiller dinamik bir yapıya ve kısa süreli olma özelliğine sahiptirler. Topluma tehdit ya da toplumsal şiddet durumunda belirirler. Sosyal temsillerin zamanla değişip değişmediği kuramda açıklanmamıştır. Toblerone Modeli (Bauer ve Gaskell, 1999) ise boylamsal çalışmalarda olduğu gibi sosyal temsil çalışmalarına zaman boyutu eklendiğinde sosyal temsil nesnesine yönelik ortaya çıkan sosyal temsillerin bütünlükçü bir bakış açısıyla ele alınabileceğini öne sürer. Böylece bu çalışma sosyal temsilleri zaman boyutunda ele alarak kadın psikolojisi ve toplumsal cinsiyete yönelik sosyal temsillerin bütünlükçü bir bakış açısı ile ortaya konulmasını sağlamıştır. Yazılı dilin, tarihe tanıklık eder nitelikte olduğu dikkate alındığında, bu çalışmayı insani örneklemle yapmak mümkün görünmemektedir. Bu sebeple bu çalışmayı gerçekleştirmek için en uygun yol edebiyat ürünü romanları incelemek olmuştur. Bu şekilde toplumsal cinsiyet ve kadın psikolojisindeki değişimler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Sosyal Temsiller Kuramı'nda, bir sosyal 'nesne'ye yönelik sosyal temsillerin var olması durumunda birkaç kişinin gündelik konuşmasında bile bu temsillere rastlanacağı öne sürülmektedir (Moscovici, 1984a). Her örneklem için iki roman alınmış olsa da bir örneklem hariç tüm örneklemelerde aynı isimde sekiz tematik bloğa rastlanmıştır. Bu durum kadın psikolojine yönelik sosyal temsillerin varlığına önemli bir katkı sağlar. Ayrıca, bir sosyal nesnenin sosyal temsilleri insanların zihninde, televizyonda, gazetede ya da bu çalışmada olduğu gibi romanlarda birbirinden farklı olabilir. Ancak sitemli bir şekilde örneklem seçilmesiyle ve tematik birim analizi kullanılarak kadın psikolojisine yönelik daha iyi karşılaştırma ve de genellemelerin yapılabilmesi için yeni çalışmalara ihtiyaç vardır. Yüzde kıyaslamaları bu çalışmada yapılmış olsa da karşılaştırmaların anlamlı bir şekilde birbirinden farklılaşıp farklılaşmadığı istatistiki bağlamda p değeri hesaplanmadığı için bilinemez.

Tanzimat (1860-1896) ve Servet-i Fünûn (1896-1901) dönemlerinden rastgele alınacak romanlarda toplumsal cinsiyet temsilleri araştırılabilir. Bulunacak temsillerin, bu çalışmadaki Erken Cumhuriyet dönemi temsilleri ile kıyası yapılabilir ve böylece 1800'lerin sonuna rastlayan ilk kadın hareketinin toplumsal cinsiyet temsilleri üzerindeki erken olası etkileri araştırılabilir. Cumhuriyet dönemine doğru

gidildikçe roman yazımının daha iyi hale gelerek toplumu daha çok yansıtabildiği dikkate alındığında, Tanzimat ve Servet-i Fünûn dönemleri yeterli bir temsili görünüm sunamayabilir. Ayrıca kadın yazarların hem 1900'lerin başında görünür olmaya başlamaları hem de az sayıda olmaları (Karataş, 2009), 1900 öncesinde kadın yazarların temsiliyeti açısından sıkıntı doğurabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Özetle, Erden-İmamoğlu'nun (2013) çalışmasında 20.yüzyıldaki teknolojik gelişme ve değişimler sayesinde kadının cinsiyet rollerine yönelik algının Türkiye'de değişmekte olduğu vurgulanmıştır. Bu çalışmada da bu görüş desteklenmektedir. Bunun yanında 1980 sonrası romanlarda üçüncü dalga feminist hareketin amaçlarının işlendiği ifade edilmiştir (Karataş, 2009). Bu doğrultuda 2010'lu yılların popüler romanlarında üçüncü dalga feminist hareketin etkileri bu çalışmada da gözlemlenmiştir. Ayrıca kadın psikolojisi ve toplumsal cinsiyet üzerine araştırmalar yapmak kadın meselelerine yönelik farkındalığı ve hassasiyeti artırabilir ve böylece kadının gerçek statüsü teslim edilmiş olur (Adana ve diğer., 2011). Türkiye'de hem modernleşme süreci hem de kadın hareketleri kadın meseleleri konusundaki ilerlemeleri sağlamıştır (Budak, 2018). Ancak Türkiye'de kadının dönüşümü ne zaman tamamlanır, hala çözülmemiş bir problem olarak durmaktadır.

Kaynaklar

- Adak, S. (2010). Construction of gendered identities in Turkish national memory: 'Our' women and 'other' women in the stories of Ömer Seyfettin. *Çankaya University Journal of Humanities and Social Sciences*, 7(1), 75-100.
- Adana, F., Arslantaş, H., Ergin, F., Biçer, N., Kıranşal, N. ve Şahin, S. (2011). Views of male university students about social gender roles: An example from east of Turkey. *Journal of Family Violence*, 26, 519-526.
- Adivar, H. E. (2014). *Handan*. İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Akdeniz, S. (2008). Tanzimat dönemi edebiyatçılarının kadın problemine yaklaşım biçimleri. *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırma Dergisi*, 15, 1-32.
- Arat, Y. (2011). Çekişme ve işbirliği: Türkiye'de kadınların güçlenme mücadeleleri. R. Kasaba, (Ed.), *Türkiye tarihi: Modern Dünyada Türkiye: 1839-2010* içinde (415-449). İstanbul: Kitap Yayınevi.

- Aubrey, J. S. (2006). Effects of sexually objectifying media on self-objectification and body surveillance in undergraduates: Results of a 2-year panel study. *Journal of Communication*, 56, 366-386.
- Aygün, G. S. (2010). *Ölmüş bir kadının evrak-ı metrukesi*. İstanbul: Lacivert Yayıncılık.
- Aytaş, G. (2002). Batılılaşma maceramızda Türk romanına yansıyan tipler –I-. *G. Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 133-148.
- Bauer, M. W. ve Gaskell, G. (1999). Towards a paradigm in research on social representations. *Journal for the Theory of Social Behavior*, 29(2), 163-186.
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi: Teknikler ve örnek çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Budak, C. (2018). The past and the present of feminist movement in Turkey. *Dijital Çağda İşletmecilik Dergisi*, 1(1), 38-49.
- Burcu, E. (2002). Tanzimat dönemi Türk romanında kadın üzerine bir değerlendirme. *Kadın/Women 2000*, 3(2), 47-70.
- Carli, L. L. (2001). Gender and social influence. *Journal of Social Issues*, 57(4), 725-741.
- Ceran, D. (2002). Mürebbiyelik ve Türk romanında bazı mürebbiye tipleri. *Türkiyat Araştırmalar Dergisi*, 12, 215-227.
- Cirhinoğlu, F. G., Aktaş, V. ve Öner-Özkan, B. (2006). Sosyal temsil kuramına genel bir bakış. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(2), 163-174.
- Coşkun, B. (2010). Türk modernleşmesini kadın romanları üzerinden okumak. *Turkish Studies*, 5(4), 930-964.
- Cohen, J. (1960). A coefficient of agreement for nominal scales. *Educational and Psychological Measurement*, 20(1): 37-46.
- Crawford, M. (2012). *Transformations: Women, gender, & psychology*. New York: McGraw-Hill.
- Erden-İmamoğlu, S. (2013). Gender roles and social identification: The two major factors to shape Turkish women. *Education*, 134(1), 82-93.
- Esendal, M. Ş. (2013). *Ayaşlı ile kiracıları*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Franzoi, S. L. (2009). *Social Psychology*. New York, NY: McGraw Hill.

- Fredrickson, B. L. ve Roberts, T. (1997). Towards understanding women's lived experiences and mental health risks. *Psychology of Women Quarterly*, 21, 173-206.
- Hayes, N. (2000). *Doing psychological research: Gathering and analyzing data*. New York, NY: McGraw Hill.
- Helgeson, V. S. (2005). *Psychology of gender*. Upper Saddle River, N. J.: Pearson Prentice Hall.
- Hogg, A. M. ve Abrams, D. (1988). *Social Identifications*. London: Routledge.
- Höijer, B. (2011). Social representations theory: A new theory for media research. *Nordicom Review*, 32(2), 3-16.
- Glick, P. ve Fiske, S. T. (2001). An Ambivalent Alliance: Hostile and Benevolent Sexism as Complementary Justifications for Gender Inequality. *American Psychologist*, 56, 109-118.
- Glick, P., Sakallı-Uğurlu, N., Ferreira, M. C., ve Anguiar de Souza, M. (2002). Ambivalent sexism and attitudes towards wife abuse in Turkey and Brazil. *Psychology of Women Quarterly*, 26, 292-297.
- Karabulut, M. (2013). Tanzimat dönemi Türk romanında kadın üzerine tematik bir inceleme. *Erdem Dergisi*, 64, 49-69.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2014). *Yaban*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karataş, E. (2009). Türkiye'de kadın hareketleri ve edebiyatımızda kadın sesleri. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4(8), 1652-1673.
- Kulin, A. (2013). *Gizli anların yolcusu*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Livaneli, Z. (2013). *Kardeşimin hikayesi*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Moscovici, S. (1984a). The phenomenon of social representations. R. M. Farr ve S. Moscovici, (Eds.), *Social Representations* içinde (3-69). Cambridge: Cambridge University Press.
- O'Neil, J. M. (2008). Summarizing 25 years of research on men's gender role conflict using the gender roles scale. *The Counseling Psychology*, 36(3), 358-445.
- Öner, B. (2002). Sosyal temsiller. *Kriz Dergisi*, 10(1), 29-35.

- Önertoy, O. (1998). Cumhuriyet Döneminde Roman. O. Önertoy, Z. Güneş ve S. Öztürk-Çelik, (Eds.), *Çağdaş Türk Edebiyatı* içinde (115-135). Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Polat-Atan, Ö. (2013, Mayıs). Tanzimat romanlarında kadın ve eğitim. Ed. M. Arslan, *Uluslar Arası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi*. International Burch University’de sunulmuş çalışma, Saray Bosna, 17-19 Mayıs (ss. 223-237). Sarajevo: Burc University Publication.
- Potter, J. ve Edwards, D. (1999). Social representations and discursive psychology: From cognition to action. *Culture and Psychology*, 5(4), 447-458.
- Robinson, D. T. ve Schwartz, J. P. (2004). Relationship between gender roles conflict and attitudes towards women and African Americans. *Psychology of Men and Masculinity*, 5(1), 65-71.
- Tan, C. (2013). *İz*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Taylor, S. E., Peplau, L. A. ve Sears, D. O. (2006). *Social psychology*. Upper Saddle River, New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Tazeoğlu, K. (2014). *Bukre*. İstanbul: Destek Yayınları.
- Vandello, J. A. ve Cohen, D. (2008). Culture, gender, and men’s intimate partner violence. *Social and Personality Psychology Compass*, 2(2), 652-657.
- VERBI Software – Consult – Sozialforschung GmbH (2013). MAXQDA11: Software for Qualitative Data Analysis [Software]. <http://www.maxqda.com/>
- White, J. W., Smith, P. H., Koss, M. P. ve Figueredo, A. J. (2000). Intimate partner aggression: What have we learned? Comment on Archer (2000). *Psychological Bulletin*, 126, 690-696.
- Williams, J. H. (1987). *Psychology of Women*. New York, NY: W. W. Norton.
- Yapar-Gönenç, A. (2006). Fransa’da ve Türkiye’de kadın hareketleri. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 27(1), 63-84.
- Zemore, S. E., Fiske, S. T. ve Kim, H. (2000). Gender stereotypes and the dynamics of social interaction. T. Eckers ve H. M. Trautners, (Eds.), *The developmental social psychology of gender* içinde (247-242). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.